

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-83.1-10>

УДК 323:342/725(460)

Гуз О.П.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ ІСПАНІЇ

Анотація. У статті розглянуто особливості сучасної регіональної мовної політики Іспанії на прикладі трьох мов – каталанської, баскської та галісійської. Вказано на те, що для третини населення Іспанії рідною мовою є не іспанська, а такі регіональні мови як каталанська, баскська і галісійська. Виявлено регіональні відмінності у поширенні мов на території Іспанії. Зроблено аналіз основних історичних чинників, які мали вплив на розвиток мовної картини Іспанії. Проаналізовано основні положення іспанської Конституції 1978 р., які стосуються державної мовної регіональної політики. Вказано, що на сьогоднішній день існує визнання каталанської, галісійської та баскської мов як офіційних мов Іспанії. Висвітлено особливості поширення та використання каталанської мови в регіонах Іспанії. Охарактеризовано основні напрями мовної політики стосовно баскської мови. Проаналізовано сучасний стан та проблеми використання галісійської мови.

Ключові слова: Іспанія, мовна політика, каталанська мова, баскська мова, галісійська мова.

Huz Olena

Eastern European National University named after Lesya Ukrainka

FEATURES OF MODERN REGIONAL LANGUAGE POLICY IN SPAIN

Summary. The article deals with the features of modern regional linguistic policy of Spain on the example of three languages – Catalan, Basque and Galician. It is noted that Spain is characterized by multilingualism. The role of language in a multilingual society is extremely important because of its function of unification and definition of the country and its people. It is pointed out that for one third of the Spanish population, the native language is not Spanish but regional languages such as Catalan, Basque and Galician. Regional differences in language distribution in Spain have been identified. It is stated that in the six autonomous regions, together with Castilian, other languages are recognized as official languages: Catalan is used in Catalonia, Valencia and in the Balearic Islands; Galician is spoken in Galicia; Basque is official in Basque Country and in the part of Navarre. The analysis of the main historical factors that influenced the development of the linguistic picture of Spain is made. It is determined that the main influence on the development of the language situation in Spain was its Romanization in the second century BC. The negative impact of General Franco's dictatorship on the spread and use of national languages was established. The basic provisions of the Spanish Constitution of 1978 concerning the state linguistic regional policy are analyzed. It is stated that today there is recognition of Catalan, Galician and Basque as the official languages of Spain. The features of Catalan language distribution and use in the regions of Spain are highlighted. It is pointed out that thoughtful regional language policy has brought positive results in favor of the Catalan language. The basic directions of the language policy concerning the Basque language are described. Emphasis is on the increase in the number of Basque people in public service and in school. The current state and problems of using Galician language are analyzed. It is established that today the Galician language is forced to defend its position due to the full dominance of the Spanish language, as well as the wider use of English in schools.

Keywords: Spain, language policy, Catalan, Basque, Galician.

Постановка проблеми. У сучасному світі мова відіграє не лише роль засобу комунікації, а й служить певним підґрунтям цінностей того чи іншого суспільства. Впродовж тисячоліть досвід людства переконливо доводить, що мова об'єднує народи, нації та зміцнює державу. Із занепадом мови зникає і нація як така. Без підтримки держави мова стає беззахисною й поступово згасає, або й зовсім зникає. Держава без своєї мови втрачає суттєві ознаки культурного, інформаційного й, передусім, ідеологічного суверенітету. На сьогодні розвиток міжнаціонального спілкування досягнув такого рівня, коли володіння не однією, а декількома мовами несе певну перевагу для громадян будь-якої держави. Цей факт набагато спрощує вільне пересування громадян, ділове спілкування, працевлаштування, адаптацію тощо. мова є своєрідним поведирем людини на шляху до її високого культурного розвитку, допомагає індивідууму реалізуватися в певних галузях суспільства. Володіння декількома мовами дає можливість людині зануритися у зовсім новий простір цінностей і традицій, відкрити для себе інший, але такий цікавий мовний

світ. Роль мови у багатомовному суспільстві має надзвичайну важливість через її функцію уніфікації та визначення країни і її народу [3, с. 203].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чималий внесок у теоретичне дослідження проблеми мовної ситуації в Іспанії зробили такі вчені-лінгвісти як В.А. Аврорін, О.В. Астахова, Г.О. Євдокимова, Г.С. Калашова, Л.Б. Нікольський, Г.В. Степанов, Н.Н. Целіщев та інші. Зарубіжні науковці також підтримують дослідження в області захисту мов національних меншин та регіональних мов, серед яких можна виділити роботи таких авторів як Ф. Бродель, Рут ван Дейк, Умберто Осоріо, Д. Ріагейн, Відаль Фігеро та багато інших. Соціолінгвістичні дослідження мовної ситуації сучасної Іспанії є основною тенденцією іспанської філологічної школи, яскравими представниками якої є Ф. Баес де Агілар, Гонсалес Лоренсо, Р. Маріньо Пас, Г. Рохо, П. Гарсія Мутон та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. мова та її система створює унікальний культурний досвід для кожного окремого народу. У наш час багатомовність є одним з найкращих інструментів для гарантії та захисту

культурної спадщини тієї чи іншої нації. Основними завданнями мовної політики будь-якої держави є інституційне й нормативне регулювання статусів мов, а також визначення основних інструментів і форм її реалізації в різних політичних інститутах. Мовна політика Іспанії до нині перебуває у стадії формування, питання з мовною ситуацією в певних регіонах до тепер повністю ще не вирішені, що й пояснює актуальність нашої наукової розвідки.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є аналіз сучасної регіональної мовної політики Іспанії на прикладі трьох мов – каталанської, баскської та галісійської. Досягнення мети передбачає розв'язання низки завдань: 1) розглянути основні вектори регіональної мовної політики сучасної Іспанії; 2) проаналізувати чинники, що сприяли поширенню регіональних мов на території Іспанії; 3) виокремити важливі напрямки розвитку каталанської, баскської та галісійської мов у регіонах.

Виклад основного матеріалу. Іспанія – це одна з найбільш багатомовних країн Європи, це країна, що вирізняється строкатим етнічним складом населення, який чинить вагомий вплив на політичний та регіональний розвиток держави. З 46 млн. усього населення країни корінні народи складають: іспанці – 76%, каталонці – 18,3%, галісійці – 8,1%, баски – 2,4%. Для третини населення Іспанії рідною мовою є не іспанська, а такі регіональні мови як каталанська, баскська і галісійська. Багатомовність розповсюджена нерівномірно на тернах Іспанії. В центрі і на півдні Іспанії розмовляють, як правило, на різних діалектах іспанської мови, багатомовність там практично обмежена містами, що є наслідком недавніх міграційних процесів. На півдні і сході країни, де майже зосереджена половина жителів країни, концентрується переважна більшість двомовного населення Іспанії [9]. У шести автономних областях разом з кастильською визнані офіційними інші мови: у Каталонії, Валенсії, Балеарських островах – каталанська, у Галісії – галісійська, у Країні Басків і частині території Наварри – баскська. Більшість іспанської інтелігенції (письменники, філологи, ректори університетів, директори музеїв, режисери, актори та інші) виступають за білінгвізм автономних територій. На їхню думку, культура національних меншин лише збагачується, контактуючи з іншими мовами та іншою культурою [1, с. 6]. На сьогоднішній день багато хто з носіїв іспанської (кастильської) мови вважають за необхідне вивчати та застосовувати регіональну мову як обов'язковий інструмент мовної й культурної інтеграції, а також як засіб соціального та професійного просування в суспільстві, яке вимагає певного рівня володіння регіональною мовою [5].

Основний вплив на розвиток мовної ситуації в Іспанії мала її романізація в II ст. до н. е. Підкорюючи територію Піренейського півострова, де заходилися Іспанія, римляни не лише насаджували місцевому населенню свою культуру, традиції, але й свою рідну мову – латинь. Єдина зона, якій вдалося уникнути романізації, була північна частина півострова, де місцеве поселення розмовляло своєю мовою, яка в наш час відома як мова басків і вважається найдавнішою мовою Піренейського півострова, походження якої достеменно невідоме до цього часу. На формування мовної картини Іспанії після па-

діння Римської Імперії мали також великий вплив вестготські племена, які принесли в мову чималу кількість германізмів. Як відомо, арабське панування впродовж восьми століть теж відобразилося в іспанській і каталанській мовах у формі величезної кількості (близько 200) лексичних запозичень.

У XV ст. на Піренейському півострові розмовляли шістьма мовами: кастильською, каталанською, галісійською, баскською, арабською і єврейською. Географічний ареал на той час каталанської, галісійської та баскської мов був набагато ширшим, ніж в сучасній Іспанії. Поступова централізація Іспанії негативно відобразилася на розвитку вищезгаданих мов і незалежних областей Іспанії, які поступово втратили політичну і мовну автономію. Зростаюча еміграція з бідних іспаномовних областей (Андалусія, Естремадура) в промислово розвинуті області й міста (Барселону і Більбао) призвели до їхньої різкої іспанізації. Диктатура генерала Франко, яка проіснувала майже 40 років (1939–1975), нанесла нищівного удару національним мовам Іспанії, оскільки в ці роки усі публічні виступи (включаючи періодичні видання та книжки) на національних мовах були заборонені. Заборонена була і освіта на національних мовах. Якщо на початку XX століття більшість басків, галісійців і каталонців були монолінгвами (розмовляли лише рідною мовою), то до кінця XX століття більшість населення цих автономних областей або втратила свою рідну мову, або поділяла її з іспанською. Лише через три роки після смерті Франко в Іспанії був встановлений демократичний режим і прийнята нова Конституція.

Після затвердження іспанської Конституції в 1978 року лінгвістична ситуація і мовна регіональна політика Іспанії зазнала чималих змін. Насамперед, у Конституції зазначено, що на території Іспанії офіційно використовується декілька мов, які взаємодіють між собою в рамках особливої лінгвістичної концепції «територіального білінгвізму» [7, с. 54]. У головному законі вперше йде мова про можливість місцевих регіональних урядів встановлювати і розвивати власну мовну політику аж до застосування своєї регіональної мови в усіх сферах життя. Конституція Іспанії визнає і гарантує права на незалежність й єдність усіх національностей і регіонів, які входять до її складу, тим самим зміцнює державний статус кастильської мови, а інші мови вважаються офіційними згідно відповідних автономних спільнот. Загалом, мовна ситуація в Іспанії ґрунтується на повазі до різних мов й діалектів, усе мовне різнобарв'я Іспанії проголошено культурною спадщиною і є об'єктом особливої уваги та захисту держави. Таким чином, в Конституції вперше було визнано мовленнєве різноманіття, котре існувало в Іспанії впродовж декількох століть, проте не отримало достатнього висвітлення через повсюдне використання кастильського варіанту іспанської мови [7, с. 54]. Після прийняття Конституції консолідація мовних прав становить одну з найважливіших особливостей, яка складає відкриту модель іспанського регіоналізму. На сьогоднішній день існує офіційне визнання каталанської, галісійської та баскської мов як офіційних мов Іспанії. Усі ці мови визнані як службово-адміністративні, ними ведуться радіо-й телепередачі, видаються книжки та періодичні видання.

Каталанська мова, яка має багато спільного з іспанською, а особливо з провансальською (окситанською) мовами, поруч з кастильською відіграє роль офіційної мови в країні. Каталанською розмовляють переважно в Каталонії, Валенсії, за винятком західних провінцій, Балеарських й Пітійських островах та західній частині Арагона. Знаменно, що, окрім Іспанії, каталанська мова є мовою спілкування у Франції в історичних областях Русильоні Сердань (департамент Східні Піренеї); у м. Альгеро на північно-західному узбережжі Сардинії; республіці Андорра, де вона виконує статус офіційної мови. Загальна кількість каталаномовного населення коливається від 6 до 10 млн. людей [10, с. 49]. Громадянська війна в Іспанії (1936–1939) й встановлення диктатури Франко призвели свого часу до занепаду офіційного статусу каталанської мови в регіоні: у перші роки після Громадянської війни робилися спроби «зробити кастильською» Каталонію [4, с. 105]. Також цей період був позначений інтенсивною міграцією в індустріально розвинену Каталонію населення сусідніх (переважно сільськогосподарських) регіонів Іспанії, що призвело до суттєвого зменшення носіїв каталанської мови в регіоні. Ситуація на користь каталанської змінилася лише після смерті Ф. Франко (1975 р.) та, як ми вже вище зазначали, з прийняттям нової Конституції (1978 р.)

Прийнятий парламентом Каталонії в 1983 р. закон «Про лінгвістичну нормалізацію» визнає каталанську мову як робочу мову органів влади автономної області і місцевого самоуправління, а також залежних від них підприємств, державних служб і засобів масової інформації [9]. Останні політичні події в Іспанії, які пов'язані з виходом Каталонії зі складу Іспанії, теж мали вплив на мовний стан в регіоні. Іспанець, який проживає на території Каталонії і, який володіє лише кастильською мовою, не має права викладати у вищих та середніх навчальних закладах регіону, а також займати високі посади в політичних структурах автономії. Володіння каталанською мовою є також необхідною умовою для отримання дипломів про середню освіту. Уся топонімія Каталонії стала офіційною лише на каталанській мові (окрім Валь-д'Арана). Для суспільної нормалізації каталанської мови в регіоні в 1983 році був створений перший канал каталонського телебачення, який транслювався виключно каталанською мовою і який набув популярності не лише серед носіїв каталанської мови. Слід зазначити, що при створенні телевізійних каналів на каталанській мові у Валенсії й Балеарських островах була можливість розширити каталаномовний телевізійний простір, однак іспанський уряд заборонив передачу сигналу регіонального телебачення в інші регіони і навіть намагався закрити мережу ретрансляторів. Як результат, каталонські канали існують лише за рахунок бюджету каталонської автономії без усялякої допомоги центральної влади, а скоріше навпаки [9]. Прихильники розвитку регіональних мов підтримують домінування каталанської мови в усіх сферах життя суспільства й виправдовують політику позитивної дискримінації на користь цієї мови [5]. Добре продумана регіональна мовна політика принесла свої позитивні результати на користь каталанської мови: за даними перепису населення 2014 року ката-

ланську мову розуміє 95,1% населення, вміє нею розмовляти 73,1%, читати – 78,7% і писати – 55,7% [8]. За даними 2007 року секретаріату мовної політики уряду Іспанії, каталанською розмовляють близько 11 мільйонів людей в світі [11].

Баскська автономія знаходиться на південному заході Європи, в західній частині Піренеїв. Баскська мова має статус другої офіційної мови разом з кастильською на території Країни Басків, яка включає в себе три провінції – Гіпсускуа, Біскаїя і Алава й частину території Наварри, де проживає 90% усіх басків Європи (2,8 млн.), решта проживає на території французьких Піренеїв. Як ми вже зазначали, корні мови басків до кінця ще не вивчені, вона не входить до складу індоєвропейської мовної сім'ї, однак словниковий склад має відчутний вплив латинської, іспанської і французької мов. Більше як 90% басків – білінгви, котрі володіють нарівні з баскською мовою іспанською або французькою. Донедавна у навчальних закладах баскська мова не використовувалася як мова навчання, проте останнім часом ситуація почала змінюватися. Розпочався, так званий, процес модернізації мов, який полягав в розробці термінології баскської мови згідно з реаліями часу [6, с. 107]. Відповідно до Конституції Іспанії, автономії мають право встановлювати свої офіційні мови. Баскська мова була проголошена як офіційна мова після референдуму в 1979 році разом з іспанською в автономії Країна Басків. Таким чином, мова басків стала повноправним засобом спілкування і звернення в будь-які адміністративні органи на всій території автономії. У 1982 році був підписаний Акт про нормалізацію використання баскської мови й заснований особливий орган – Інститут грамотності й навчання дорослих, який організовував навчальні мовні курси для дорослих людей, які володіли на усному рівні баскською мовою, але не володіли її правописом. Регіональний уряд Еускаді (Країни Басків) докладає чималих зусиль для «баскінізації» (перекладу на баскську мову) діяльності державної адміністрації. Оскільки регіональне законодавство вимагає від державних службовців обов'язкового знання мови басків або, принаймні, вважає володіння цією мовою беззаперечним достойнством, то за останні роки відсоток регіональних держслужбовців, які володіють баскською мовою значно вищий, ніж відсоток тих, хто розмовляє мовою басків в регіоні в цілому. В системі освіти теж відбуваються зміни щодо запровадження баскської мови у навчальний процес. За остання 20 років спостерігається зростання числа як вчителів, які володіють баскською мовою, так і учнів, мовою навчання котрих є мова басків.

З прийняттям Конституції 1978 року галісійська мова набуває статус другої офіційної мови поруч з іспанською на території автономної області Галісія. У наш час галісійською мовою розмовляють близько 4 млн. людей в Іспанії і 1 млн. у країнах Латинської Америки). Також цю мову можна почути в прикордонних з Галісією районах Астурії, Леона й Самори [10, с. 518]. Слід зазначити, що територіально близька до португальської, галісійська мова до нині зберігає дуже подібні з нею риси на граматичному, лексичному й фонетичному рівнях. На початку Громадянської війни у 1936 р. і приходом до влади Ф. Франко галісійська мова використовувалася лише в побуті. До 1946 р.

галісійською не видавалася література, лише після заснування в 1950 р. видавництва «Галаксія» престиж мови почав помітно зростати. У зв'язку з популяризацією галісійської мови та набуттям нею певного соціального престижу серед міського населення, а також через її кодифікацію, на теренах Галісії, як інформує Т. Відаль Фігероа, розрізняють три мови: традиційна (*el dialecto gallego tradicional*), кастильська (*el castellano urbano*) й міська «культурна» галісійська (*el gallego urbano culto*). Першою розмовляють менш освічені прошарки населення (переважно в сільській місцевості), друга виконує роль офіційної мови Іспанського королівства, а третьою користуються представники середнього класу, які, в основному, є білінгвами [12, с. 329]. За словами Євдокимової Г.О., у Галісії, де галісійська мова вимушена відстоювати свої позиції при повному домінуванні іспанської мови,

з'явився новий конкурент в особі англійської мови, котра розширює свій простір в школах, витісняючи тим самим галісійську [2, с. 84].

Висновки і пропозиції. Таким чином, проаналізувавши мовну ситуацію в Іспанії, ми прийшли до висновку, що офіційне визнання таких регіональних мов як каталанська, баскська та галісійська дало можливість їм зайняти своє законне місце поруч з кастильським варіантом іспанської мови. У статті було розглянуто основні вектори регіональної мовної політики сучасної Іспанії та проаналізовано чинники, що сприяли поширенню регіональних мов на території Іспанії, крім того, виокремлено важливі напрямки розвитку каталанської, баскської та галісійської мов у регіонах та провінціях Іспанії та встановлено різноманіття варіантів, діалектів, говірок іспанської мови, що і є предметом подальших досліджень.

Список літератури:

1. Астахова Е. В. «Манифест в защиту испанского языка» – политическое языковое измерение. *Филологические науки в МГИМО : сб. науч. трудов / отв. ред. Г.И. Гладков*. Москва : МГИМО (У) МИД России, 2009. № 36(51). С. 1–6.
2. Евдокимова А. А., Гринина Е. А. Региональные языки Испании: нормализация, нормативизация, кодификация. *Вестник МГЛУ. Гуманитарные науки*. 2018. Вып. 2(791). С. 78–88.
3. Иванова О. Ю. Национализм та мультлінгвізм: роль ідеології у відродженні власної мови. *Проблеми семантики та когнітивної лінгвістики : зб. наук праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова*. Київ : Логос, 2009. Вип. 16. С. 202–212.
4. Калашова А. С., Патрушева Е. В. К вопросу об особенностях взаимодействия кастильского и других языков Испании. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов : Грамота, 2016. № 2(56): в 2-х ч. Ч. 1. С. 104–107.
5. Кудряшова С. В. О современной языковой ситуации в Испании. *Электронный научный журнал “Apriori. Серия : Гуманитарные науки”*. URL: <http://www.apriori-journal.ru>
6. Мустафина Д. Н. Основные направления языковой политики в регионах европейских государств (на примере автономий Испании). *Вестник Челябинского гос. ун-та. Филология. Искусствоведение*. 2010. № 29(210). Вып. 47. С. 107–109.
7. Собченко Т. А. Языковая политика в современной Испании. *Международный научно-исследовательский журнал*. Екатеринбург, 2016. № 5(47). Часть 2. С. 53–54.
8. Целищев Н. Н. Языковая политика зарубежных стран. URL: http://aon.urgau.ru/uploads/article/pdf_attachment/167/
9. Эктор Алоэ и Фонт Языковая политика в Каталонии и националистический конфликт в Испании. URL: <http://www.researchgate.net/publication/321864342>
10. Языки мира: романские языки / Алисова Т., Чельшева И., Наумов Б. и др. М. : Academia, 2001. 720 с.
11. Europa press / Más de nueve millones hablan ya catalán. URL: <http://www.20minutos.es/noticia/251214/0/lengua/catalan/ranking>
12. Vidal Figueroa T. Estructuras fonéticas de tres dialectos de Vigo. *Verba* 24. 1997. P. 13–332.

References:

1. Astakhova E. V. « Manifest v zashchitu ispanskogo yazyka » – politicheskoye yazykovoye izmereniye [Spanish Manifesto – Political Dimension]. *Filologicheskiye nauki v MGIMO: sb. nauch. trudov / отв. ред. Г. И. Гладков*. М. : MGIMO (U) MID Rossii. 2009. № 36(51). S. 1–6.
2. Evdokimova A. A., Grinina E. A. Regionalnyye yazyki Ispanii: normalizatsiya, normativizatsiya, Kodifikatsiya [Regional languages of Spain: normalization, standardization, codification]. *Vestnik MGLU. Gumanitarnyye nauki*. 2018. Vyp. 2(791). S. 78–88.
3. Ivanova O. Yu. Natsionalizm ta multylinhvizm: rol ideolohii u vidrodzhenni vlasnoi movy [Nationalism and multilingualism: the role of ideology in the revival of one's own language]. *Problemy semantiki ta kohnityvnoi lnhvistyky : zbnauk.prats / vidp. red. N. M. Korbozerova*. Kyiv: Lohos, 2009. Vyp. 16. S. 202–212.
4. Kalashova A. S., Patrusheva E. V. K voprosu ob osobennostyakh vzaimodeystviya kastil'skogo i drugikh yazykov Ispanii [On the peculiarities of the interaction of Castilian and other languages of Spain]. *Filologicheskiye nauki. Voprosy teorii i praktiki*. Tambov: Gramota, 2016. № 2(56): v 2-kh ch. Ch. 1. S. 104–107.
5. Kudryashova S. V. O sovremennoy yazykovoy situatsii v Ispanii [About the current language situation in Spain]. *Elektronnyy nauchnyy zhurnal “Apriori. Seriya: Gumanitarnyye nauki”*. URL: <http://www.apriori-journal.ru>
6. Mustafina D. N. Osnovnyye napravleniya yazykovoy politiki v regionakh evropeyskikh gosudarstv (na primere avtonomiy Ispanii) [The main directions of language policy in the regions of European states (on the example of the autonomies of Spain)]. *Vestnik Chelyabinskogo gos. un-ta. Filologiya. Iskustvovedeniye*. 2010. № 29(210). Vyp. 47. S. 107–109.
7. Sobchenko T. A. Yazykovaya politika v sovremennoy Ispanii [Language policy in modern Spain]. *Mezhdunarodnyy nauchno-issledovatel'skiy zhurnal*. Ekaterinburg, 2016. № 5(47). Chast 2. S. 53–54.
8. Tselishchev N. N. Yazykovaya politika zarubezhnykh stran [Language policy of foreign countries]. URL: http://aon.urgau.ru/uploads/article/pdf_attachment/167/
9. Ektor Alos i Font Yazykovaya politika v Katalonii i natsionalisticheskiy konflikt v Ispanii [Language policy in Catalonia and the nationalist conflict in Spain]. URL: <http://www.researchgate.net/publication/321864342>
10. Yazyki mira: romanskiye yazyki [World Languages: Roman] / Alisova T., Chelysheva I., Naumov B. i dr. M.: Academia, 2001. 720 s.
11. Europa press / Más de nueve millones hablan ya catalán. URL: <http://www.20minutos.es/noticia/251214/0/lengua/catalan/ranking>
12. Vidal Figueroa T. Estructuras fonéticas de tres dialectos de Vigo. *Verba* 24. 1997. P. 13–332.